

عنوان:

سنجش نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح گندم استان آذربایجان غربی نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح و بررسی مسائل و مشکلات آنها

سلیمان رسولی‌آذر

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد

rasouli88s@yahoo.com

سعید فعلی

دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

غلامرضا پزشکی‌راد

دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

ابوالحسن یعقوبی

کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی

مکاتبه کننده: سلیمان رسولی‌آذر

استان آذربایجان غربی، شهرستان مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد، دانشکده کشاورزی

تلفن تماس: ۰۹۱۴۹۴۴۲۱۵۸

چکیده

هدف کلی این تحقیق پیمایشی، سنجش نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح گندم نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح و بررسی مسائل و مشکلات آنها می‌باشد. ابزار پژوهش، پرسشنامه‌ای ساختارمند حاوی سؤالات بسته‌پاسخ بود که روایی و پایایی آن تأیید گردید. جامعه آماری مورد نظر شامل کلیه کشاورزان تحت پوشش طرح گندم استان آذربایجان غربی در سال زراعی ۱۳۸۶-۸۷ است ($N=6293$) که از این میان، تعداد ۳۶۲ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و خوشه‌ای به‌عنوان نمونه آماری با استفاده از جدول کرجسی و مورگان انتخاب شدند و در نهایت ۳۲۶ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت ($n=326$). نتایج توصیفی تحقیق نشان می‌دهند که نگرش اکثریت (۲۷۹ نفر یا ۸۵/۶۰٪) کشاورزان تحت پوشش طرح گندم نسبت به کارشناسان ناظر طرح در سطح "بی‌نظر" است. سایر نتایج تحقیق نشان می‌دهند که رابطه معنی‌داری بین اندازه مزرعه، فاصله مزرعه تا نزدیک‌ترین مرکز خدمات و دانش فنی کشاورزان با نگرش آنها نسبت به کارشناسان ناظر طرح وجود دارد. مسائل و مشکلاتی که کشاورزان تحت پوشش طرح گندم با آن روبه‌رو هستند، شامل: عدم دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب؛ تأخیر در انعقاد قراردادها بین کشاورز و کارشناس ناظر؛ و عدم قدرت اجرایی کارشناسان ناظر و عدم تأیید امضاء آنها توسط نهاده‌ها می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: نگرش، کشاورز، طرح گندم، کارشناس ناظر طرح، آذربایجان غربی.

مقدمه

کشورهای در حال توسعه اهمیت ویژه‌ای برای بخش کشاورزی قائل هستند. در بخش کشاورزی ایران، گندم جایگاه ویژه‌ای از نظر حمایت دولت دارد. به‌طور کلی گندم نه تنها به‌عنوان یک کالای مهم تجاری بلکه به‌عنوان سلاحی در مناسبات سیاسی و جهانی به شمار می‌رود که روز به‌روز بر اهمیت استراتژیک آن افزوده می‌شود. در راستای تولید گندم، وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۸۰ "طرح افزایش عملکرد و تولید گندم آبی و دیم کشور" را تهیه و تصویب کرده است (دفتر طرح گندم، ۱۳۸۳). با تأکید بر این که جوهره اصلی موفقیت طرح ملی گندم، تجدید نظر در نوع نگرش به موضوع و چگونگی بهره‌برداری از پتانسیل‌های موجود کشور در زمینه‌های نیروی انسانی، آب و خاک و سایر امکانات موجود بوده است، "مجری طرح گندم" پروژه‌هایی را طراحی و به‌مورد اجرا گذاشته است که یکی از این پروژه‌ها، "مدیریت مزارع گندم" با همکاری مهندسان کشاورزی به‌عنوان کارشناسان ناظر طرح است.

مأموریت این کارشناسان ناظر، ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی به کشاورزان تحت پوشش طرح گندم در کلیه مراحل زراعی گندم (کاشت، داشت و برداشت) است. این مشاوران یا به تعبیر طرح، ناظرین گندم، با راهنمایی‌ها و خدمات مشاوره‌ای که به کشاورزان می‌دهند سهمی به‌سزا در افزایش تولید و بهبود گندم ایفاء می‌کنند. بنین و همکاران^۱ (۲۰۰۷) هدف کلی استفاده از خدمات مشاوره‌ای کشاورزی را افزایش تولیدات کشاورزی بوسیله تقویت کشاورزان به‌منظور تقاضا و نظارت بر خدمات اطلاعاتی و مشاوره‌ای کشاورزی می‌دانند. اندرسون^۲ (۲۰۰۷) معتقد است که خدمات مشاوره‌ای در کشاورزی، عنصر حیاتی در عوامل بازاری و غیربازاری هستند که جریان کلیدی اطلاعات را تهیه می‌کنند و باعث بهبود رفاه کشاورزان و سایر مردم روستایی می‌شوند. وی معتقد است که این عبارت (خدمات مشاوره‌ای کشاورزی) به مجموعه کاملی از سازمان‌ها بر می‌گردد که مشارکت افراد (کشاورزان) در بخش کشاورزی را تسهیل و حمایت می‌کنند تا مشکلات بخش را با انتقال اطلاعات، مهارت‌ها و فنون جدید حل کنند. چیپتا^۳ (۲۰۰۶) خدمات مشاوره‌ای کشاورزی را خدمات و فعالیت‌های تعریف کرده است که دانش جدیدی را برای کشاورزان در بر می‌گیرند و به آنان در تدوین و توسعه مهارت‌های کشاورزی و مدیریتی کمک می‌کنند و این خدمات را شامل: انتشار و پخش اطلاعات، آموزش و مشاوره به کشاورزان به‌صورت انفرادی یا گروهی، آزمون فنون جدید در مزرعه و توسعه و انتشار ابزارهای مدیریتی مزرعه می‌دانند.

موفقیت بلند مدت طرح گندم و پایداری شغلی کارشناسان ناظر طرح، در وهله اول نیاز به اثربخشی و تأثیرگذاری مشاوران در مزارع تحت پوشش دارد (صدیقی و نیکدخت، ۱۳۸۴). در صورتیکه فعالیت‌های کارشناسان ناظر در جهت افزایش تولید مزارع تحت پوشش هویدا نگردد، بطوریکه نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح نسبت به قبل از مشارکت در طرح، هیچگونه تغییری نکرده باشد و نیز هیچگونه حرکت فرهنگی و ترویجی جهت تقویت باورها و اعتقادات کشاورزان نسبت به مشاور و مشاوره خصوصی اجرا نگردد، نظام تولید گندم کشور بعد از قطع حمایت‌های مالی مجری طرح گندم نخواهد توانست از مزایای کارشناسان ناظر باتجربه بهره‌برداری نماید و مزایای پروژه منحصر به سال‌های اجرای آن خواهد بود. از طرف دیگر، با توجه به مقطعی بودن قرار داد (یک‌ساله) کشاورزان و مجری طرح، نگرش کشاورزان یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده مشارکت آنها در طرح گندم طی سال‌های آتی می‌باشد. از این رو، بررسی نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح گندم از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

¹ Bennin *et al.*

² Anderson

³ Chipeta

بررسی نگرش های افراد در زمینه های مختلف از این جهت مهم است که به مدیران و مجریان کمک می کند که از طرز تفکر مردم درباره موضوعات مشخص، مطلع آگاه شوند (صدیقی و کاخک، ۱۳۸۴). نتایج تحقیق فعلی و همکاران (۱۳۸۶) نشان می دهد که نگرش بیش از نیمی از کشاورزان تحت پوشش استان تهران (۵۵/۹٪) نسبت به کارشناسان ناظرین طرح و مشاوره های آنان در حد "خوب و خیلی خوب" است. این در حالی است که فقط ۱۳/۷ درصد کشاورزان دارای نگرش ضعیفی نسبت به کارشناسان ناظر بودند. نوروژی (۱۳۸۴) در پژوهش خود رابطه معنی داری را بین ویژگی های فردی، حرفه-ای، زراعی، اجتماعی و دانش فنی کشاورزان با نگرش آنها به دست آورد اما جنت و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی مشابه به-منظور بررسی عوامل تأثیرگذار بر نگرش کشاورزان در رابطه با پذیرش نوآوری رابطه معنی داری را بین این متغیرها و متغیر نگرش، به دست نیاورد. علاوه بر این ها، نتایج به دست آمده از تحقیق جنت و همکاران (۱۳۸۵)، رابطه معنی داری بین متغیرهای میزان سطح کشت گندم، میزان تولید گندم، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و کانال های ارتباطی و نگرش کشاورزان نشان می دهد. نتایج حاصل از پژوهش محققان (فرخی و صدیقی، ۱۳۸۴؛ Luevitoonwetchakij, 1999; Prathap & Ponnusamy, 2006) عدم وجود رابطه معنی دار بین ویژگی های فردی و حرفه ای با نگرش را نشان می دهد. این در حالی است که فرخی و صدیقی (۱۳۸۴) در تحقیق خود، رابطه معنی داری را بین مشارکت در فعالیت های ترویجی با نگرش کشاورزان نسبت به نوآوری به دست آوردند. ایرباف و همکاران^۴ (۲۰۰۳) نیز رابطه معنی داری را بین دسترسی به منابع اطلاعاتی و نگرش نسبت به نوآوری به دست آوردند.

تحقیق حاضر با هدف شناخت و بررسی نگرش کشاورزان گندم کار تحت پوشش طرح گندم نسبت به کارشناسان ناظر طرح و مشاوره های آنان انجام شده است. اهداف اختصاصی مهم این تحقیق به شرح ذیل می باشند:

- ۱- توصیف ویژگی های فردی و حرفه ای کشاورزان تحت پوشش طرح؛
- ۲- تعیین میزان نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح نسبت به کارشناسان ناظر طرح؛
- ۳- بررسی مسائل و مشکلات پاسخگویان محدوده تحقیق در رابطه با کارشناسان ناظر طرح؛
- ۴- بررسی همبستگی بین ویژگی های فردی و حرفه ای کشاورزان تحت پوشش طرح و نگرش آنان نسبت به کارشناسان ناظر طرح.

مواد و روش ها

در این تحقیق از روش تحقیق پیمایشی و همبستگی با استفاده از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه کشاورزان گندم کار آبی تحت پوشش طرح گندم استان آذربایجان غربی در سال زراعی ۸۷-۱۳۸۶ می باشد (N=۶۲۹۳). حجم نمونه از جامعه آماری کشاورزان تحت پوشش طرح گندم استان با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۵ (۱۹۷۰) ۳۶۲ نفر برآورد شد. در این تحقیق از روش های نمونه گیری تصادفی طبقه ای و خوشه ای استفاده شده است. از این رو، ابتدا شهرستان های استان آذربایجان غربی با توجه به موقعیت جغرافیایی به سه طبقه: شمالی (خوی، ماکو و چالدران)، مرکزی (ارومیه و سلماس) و جنوبی (تکاب، شاهین دژ، بوکان، مهاباد، سردشت، پیرانشهر، میاندوآب، نقده و اشنویه) تقسیم گردیدند، سپس حجم نمونه نسبت به بزرگی جمعیت هر طبقه بین آنها تقسیم گردید (طبقه شمالی = ۱۱۷ کشاورز، طبقه مرکزی = ۱۵۸ کشاورز و طبقه جنوبی = ۸۷ کشاورز). در مرحله بعد، با استفاده از نمونه گیری تصادفی خوشه-

⁴ Erbaugh *et al.*

⁵ Krejcie & Morgan

ای، شهرستان خوی از طبقه شمالی، شهرستان ارومیه از طبقه مرکزی و شهرستان مهاباد از طبقه جنوبی انتخاب شدند و اقدام به جمع‌آوری اطلاعات گردید و با توجه به محدودیت‌های زمانی تحقیق و عدم همکاری برخی از کشاورزان در نهایت ۳۲۶ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت ($n=326$) که به تفکیک شهرستان در جدول شماره یک آمده است.

جدول ۱- وضعیت پرسشنامه‌های استخراج شده در حجم نمونه

شهرستان	حجم نمونه	پرسشنامه‌های تحلیل شده	پرسشنامه‌های غیرقابل تحلیل	پرسشنامه‌های تکمیل نشده
ارومیه	۱۵۸	۱۴۳	۴	۱۱
خوی	۱۱۷	۹۷	۵	۱۵
مهاباد	۸۷	۸۶	۱	-
جمع	۳۶۲	۳۲۶	۱۰	۲۶

ابزار مورد استفاده در این روش برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات پرسشنامه بود که سؤالات آن در پنج دسته طراحی شده بود که به ترتیب برای سنجش دانش فنی (سؤالات سه گزینه‌ای)، نگرش نسب به کارشناسان ناظر طرح و خدمات مشاوره-ای آنان (طیف لیکرت)، مسائل و مشکلات در رابطه با کارشناسان ناظر طرح (طیف لیکرت) و ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان استفاده گردید. جهت تعیین روایی پرسشنامه، چندین نسخه از آن در اختیار گروهی از متخصصان شامل استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی، تعدادی از کارشناسان جهاد کشاورزی و کارشناسان ناظر طرح گندم استان آذربایجان غربی قرار داده شد و اصلاحات لازم بر حسب پیشنهادها آنها صورت گرفت. جهت تعیین ضریب اعتبار، تعداد ۳۰ پرسشنامه خارج از کشاورزان نمونه (شهرستان بوکان) توزیع گردید. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های مذکور، داده‌ها وارد کامپیوتر شد و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و روش آلفای کرونباخ، اعتبار پرسشنامه بین ۰/۷۱ و ۰/۸۰ به دست آمد.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان تحت پوشش طرح

میانگین سن کشاورزان تحت پوشش طرح گندم ۴۱ سال با انحراف معیار ۱۰ سال است که اکثریت آنها در گروه سنی ۴۹-۳۴ (۱۸۲ نفر یا ۵۵/۸۰ درصد) سال قرار دارند. میانگین سابقه کشاورزی کشاورزان تحت پوشش طرح ۲۳ سال با انحراف معیار ۱۲ سال است که به‌طور میانگین ۱۹ سال آن را به کشت گندم مشغول بوده‌اند. میانگین اندازه مزرعه کشاورزان تحت پوشش طرح ۱۱/۵۱ هکتار با انحراف معیار ۱۰/۱۵ هکتار است که به‌طور میانگین، ۵/۵۲ هکتار آن را به کشت گندم برای تولید ۶/۰۷ گندم تن در هکتار اختصاص داده‌اند. میانگین سطح و قطعات زیرکشت کشاورزان تحت پوشش طرح کشاورزان،

به ترتیب، ۴/۶۸ هکتار و ۲ قطعه است. میانگین سال‌های تحصیل کشاورزان ۷ سال با انحراف معیار ۵ سال است که اکثریت آنها در حد متوسطه (۱۰۳ نفر یا ۳۱/۶۰ درصد) درس خوانده‌اند. در نهایت اینکه میانگین فاصله مزرعه کشاورزان تا نزدیک‌ترین مرکز خدمات کشاورزی ۱۴/۶۰ کیلومتر با انحراف معیار ۸/۴۸ کیلومتر است (جدول ۲).

جدول ۲- توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان تحت پوشش طرح (n=۳۲۶)

متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
سن (سال)	۴۱/۴۱	۱۰	۱۸	۷۵
سابقه کشاورزی (سال)	۲۳/۶۷	۱۲/۴۶	۲	۶۱
سابقه کشت گندم (سال)	۱۹/۴۲	۱۱/۶۷	۲	۵۴
سطح تحصیلات (سال)	۶/۸۳	۴/۷۱	۰	۱۸
مقدار عملکرد (تن در هکتار)	۶/۰۷	۱/۳۲	۳	۱۱
اندازه مزرعه (هکتار)	۱۱/۵۱	۱۰/۱۵	۱	۸۰
سطح زیرکشت گندم (هکتار)	۵/۵۲	۴/۷۹	۱	۴۷
قطعات سطح زیرکشت گندم (تعداد)	۲/۴۳	۲/۲۶	۱	۳۰
سطح زیرکشت تحت پوشش طرح (هکتار)	۴/۶۸	۳/۲۶	۱	۲۰
قطعات سطح زیرکشت تحت پوشش طرح (تعداد)	۲/۰۳	۱/۰۲	۱	۹
فاصله مزرعه تا نزدیک‌ترین مرکز خدمات کشاورزی (کیلومتر)	۱۴/۶۰	۸/۴۸	۱	۵۰

دانش فنی و نگرش کشاورزان نسبت به کارشناسان ناظر طرح گندم و خدمات مشاوره‌ای آنها

جهت سنجش میزان دانش فنی کشاورزان تحت پوشش طرح، ۱۵ سؤال بسته در ارتباط با کشت و زرع گندم استخراج شد. به پاسخ صحیح امتیاز ۱ و به پاسخ‌های غلط و بدون جواب امتیاز صفر تعلق گرفت، یعنی امتیازات دانش فنی کشاورزان بین ۱۵-۰ می‌باشد. دانش فنی کشاورزان بر مبنای دامنه امتیازها و دسته‌بندی نمرات به سه سطح با فواصل برابر تقسیم شد. جدول شماره ۴، توزیع فراوانی کشاورزان مورد مطالعه را بر حسب طبقه‌بندی‌های مورد نظر نشان می‌دهد، به‌طوری‌که اکثریت کشاورزان مورد مطالعه (۴۹/۴۰ درصد یا ۱۶۱ نفر) دارای دانشی در سطح خوب و دانش ۴۴/۵۰ درصد (۱۴۵ نفر) در سطح متوسط و دانش ۶/۱۰ درصد (۲۰ نفر) در سطح ضعیف است.

در این تحقیق برای سنجش نگرش کشاورزان نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای آنها از طیف لیکرت پنج-قسمتی که در ۵ گویه مثبت از کاملاً مخالفم (۱)، مخالفم (۲)، بی‌نظم (۳)، موافقم (۴) و کاملاً موافقم (۵)، و در ۵ گویه منفی از کاملاً موافقم (۱)، موافقم (۲)، بی‌نظم (۳)، مخالفم (۴) و کاملاً مخالفم (۵) رتبه‌بندی شده بود، استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که نگرش بیش از سه چهارم کشاورزان (۸۵/۶۰٪ یا ۲۷۹ نفر) نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای آنها در سطح "بی‌نظم" است. این در حالی است که فقط ۳/۷۰ درصد کشاورزان دارای نگرش نامساعدی نسبت به کارشناسان ناظر گندم و خدمات مشاوره‌ای آنها بودند.

جدول ۳- نگرش کشاورزان تحت پوشش نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای آنها (n=۳۲۶)

گویه‌ها	میانگین رتبه‌ای	انحراف معیار	ضریب پراکندگی (%)
کارشناسان ناظر موجب افزایش پوشش خدمات آموزشی و ترویجی می‌شوند، تولید و درآمد کشاورزان را بالا می‌برند.*	۴/۰۹	۰/۷۳	۱۷/۸۴
کارشناسان ناظر دانش و آگاهی کشاورزان را بالا می‌برند.*	۴/۰۶	۰/۷۵	۱۸/۴۷
تمام هزینه‌های کارشناسان ناظر را باید دولت پرداخت کند.**	۴/۳۲	۰/۹۶	۲۲/۲۲
کارشناسان ناظر ارتباط بین مروجان و کشاورزان را بهتر و موثرتر می‌کنند.*	۳/۹۳	۰/۸۹	۲۲/۶۴
کارشناسان ناظر مشاوران کشاورزان در مراحل کاشت، داشت و برداشت گندم هستند*	۴/۱۱	۰/۹۸	۲۳/۸۴
اکثر اطلاعاتی که کارشناسان ناظر می‌دهند ما آنها را شنیده یا خوانده‌ایم.**	۲/۲۶	۱	۴۴/۲۴
کارشناسان ناظر توجه کافی به دانش بومی کشاورزان ندارند.**	۲/۳۶	۱/۰۹	۴۶/۱۸
چون ما خود همه چیز را می‌دانیم پس کارشناسان ناظر به درد ما نمی‌خورند.**	۱/۶۲	۰/۸۷	۵۳/۷۰
کارشناسان ناظر بیشتر به کشاورزان بزرگ و عمده توجه می‌کنند.**	۲/۲۸	۱/۲۳	۵۳/۹۴
کارشناسان ناظر جز اتلاف سرمایه دولت، نقشی در بهبود عملکرد گندم نداشته‌اند.**	۱/۷۱	۰/۹۷	۵۶/۷۲

* ۱= کاملاً موافقم، ۲= موافقم، ۳= بی نظرم، ۴= مخالفم، و ۵= کاملاً مخالفم

** ۱= کاملاً مخالفم، ۲= مخالفم، ۳= بی نظرم، ۴= موافقم، و ۵= کاملاً موافقم

جدول ۵- طبقه‌بندی دانش فنی و نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره-ای آنها

طبقه	متغیرها		نگرش نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای آنها**	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
ضعیف (نامساعد)	۲۰	۶/۱۰	۱۲	۳/۷۰
متوسط (بی‌نظر)	۱۴۵	۴۴/۵۰	۲۷۹	۸۵/۶۰
خوب (مساعد)	۱۶۱	۴۹/۴۰	۳۴	۱۰/۷۰
جمع	۳۲۶	۱۰۰	۳۲۶	۱۰۰

* میانگین دانش فنی کشاورزان ۱۰/۳۹ با انحراف معیار ۲/۵۹ است.

** میانگین رتبه‌ای نگرش کشاورزان نسبت به کارشناسان ناظر طرح گندم و خدمات مشاوره‌ای آنها ۳/۰۷ با انحراف معیار ۰/۳۷ است.

مسائل و مشکلات کشاورزان تحت پوشش طرح در رابطه با کارشناسان ناظر

بدون شک اجرای هر پروژه‌ای در جامعه روستایی بویژه اگر نوآورانه باشد با مسایل و مشکلات متعددی روبه‌رو است. در مورد مسائل و مشکلات که کشاورزان تحت پوشش طرح گندم در رابطه با کارشناسان ناظر طرح با آن روبه‌رو هستند، عدم

دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب، در اولویت اول ذکر شده است. تأخیر در انعقاد قراردادها بین کشاورز و کارشناس ناظر و عدم قدرت اجرایی کارشناسان ناظر و عدم تأیید امضاء آنها توسط نهاده‌ها از دیگر مشکلات کشاورزان است که در اولویت-های بعدی قرار داشتند (جدول ۵).

جدول ۵- مسائل و مشکلات کشاورزان تحت پوشش در رابطه با کارشناسان ناظر طرح (n=۳۲۶)

ضریب تغییرات (%)	انحراف معیار	میانگین*	مسائل و مشکلات
۲۵/۵۷	۱/۱۲	۴/۳۸	عدم دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب، علی‌رغم توصیه‌های مناسب و کاربردی کارشناسان
۲۸/۵۳	۱/۲۱	۴/۲۴	تأخیر در انعقاد قرارداد به گونه‌ایکه بخشی از فعالیت‌های کشاورزی انجام شده است
۳۱/۸۷	۱/۲۴	۳/۸۹	عدم قدرت اجرایی کارشناسان ناظر و عدم تأیید امضاء آنها توسط نهاده‌ها
۳۱/۹۵	۱/۲۴	۳/۸۸	ارائه توصیه‌ها بدون اطلاع قبلی نسبت به آن
۲۸/۹۲	۱/۰۵	۳/۶۳	در نظر نگرفتن شرح وظایف مدون برای کارشناسان ناظر
۳۲/۰۲	۱/۱۴	۳/۵۶	غیرشفاف بودن مسأله نظارت بر کار کارشناسان ناظر
۳۲/۹۸	۱/۲۶	۳/۸۲	عدم همکاری نهاده‌ها و مؤسسات درگیر در توسعه کشاورزی با کارشناسان ناظر
۳۴/۴۳	۱/۴۶	۴/۲۴	در اختیار نداشتن کارشناسان ناظر از امکانات لازم (وسیله نقلیه و ...)
۳۴/۵۲	۱/۰۶	۳/۰۷	عدم حضور مستمر و با برنامه مدونی کارشناسان ناظر در مزرعه
۳۴/۷۵	۱/۱۴	۳/۲۸	ضعف برخی از کارشناسان ناظر از نظر دانش عملی و تجربی

* ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، و ۵= خیلی زیاد

همبستگی بین ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان تحت پوشش طرح و نگرش آنان نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر

بررسی ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که رابطه میان سن، سابقه کشاورزی، سابقه کشت گندم، سطح تحصیلات، مقدار عملکرد، سطح زیرکشت گندم، قطعات سطح زیرکشت گندم، سطح زیرکشت تحت پوشش طرح و قطعات سطح زیر کشت تحت پوشش طرح کشاورزان با نگرش آنها نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای معنی‌دار نیست. بنابراین می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد، قضاوت نمود که بین متغیرهای مذکور و نگرش کشاورزان تحت پوشش طرح نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای هیچ‌گونه رابطه معنی‌داری وجود ندارد. شایان ذکر است که برای توصیف میزان همبستگی بین متغیرها از الگوی دیویس^۶ (۱۹۷۱) استفاده شده است که براساس این الگو، ضرایب همبستگی ۰/۰۹ - ۰/۰۱ = جزئی، ۰/۲۹ - ۰/۱۰ = پایین، ۰/۴۹ - ۰/۳۰ = متوسط، ۰/۶۹ - ۰/۵۰ = بالا، ۰/۹۹ - ۰/۷۰ = خیلی بالا و ۱ = کامل، توصیف می‌شوند. ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر اندازه مزرعه و متغیر نگرش، معادل $r_s = -0/099$ است که در سطح ۵٪ معنی‌دار می‌باشد ($p=0/034$). بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان قضاوت نمود که بین اندازه مزرعه و نگرش کشاورزان تحت پوشش

⁶ Davis

نسبت به کارشناسان ناظر طرح گندم و خدمات مشاوره‌ای رابطه منفی و معنی‌داری در سطح جزئی وجود دارد. بدین معنی که با افزایش اندازه مزرعه کشاورزان، نگرش آنها نسبت به کارشناسان ناظر طرح گندم و خدمات مشاوره‌ای ضعیف می‌شود و بالعکس.

ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر فاصله مزرعه تا مرکز خدمات کشاورزی و متغیر نگرش، معادل $r_s = -0/115$ است که در سطح ۵٪ معنی‌دار می‌باشد ($p=0/037$). بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان قضاوت نمود که بین فاصله مزرعه کشاورزان تا مرکز خدمات کشاورزی و نگرش آنها رابطه منفی و معنی‌داری در سطح پایین وجود دارد. بدین معنی که با افزایش فاصله مزرعه کشاورزان تا مرکز خدمات کشاورزی، نگرش آنها ضعیف می‌شود و بالعکس.

ضریب اسپیرمن محاسبه شده برای متغیر دانش فنی و متغیر نگرش، معادل $r_s = 0/117$ است که در سطح ۵٪ معنی‌دار می‌باشد ($p=0/035$). بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان قضاوت نمود که بین دانش فنی کشاورزان و نگرش آنها نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح پایین وجود دارد. بدین معنی که با افزایش دانش فنی کشاورزان، نگرش آنها نسبت به کارشناسان ناظر و خدمات مشاوره‌ای نیز بهبود پیدا می‌کند و بالعکس.

جدول ۶- همبستگی بین ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان تحت پوشش طرح و نگرش آنان نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح (n=۳۲۶)

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	توصیف همبستگی
سن	-۰/۱۴۷	۰/۴۰۳	پایین
سابقه کشاورزی	-۰/۰۵۷	۰/۳۰۴	جزئی
سابقه کشت گندم	۰/۰۶۴	۰/۲۳۸	جزئی
سطح تحصیلات	-۰/۱۵۴	۰/۳۳۲	پایین
مقدار عملکرد	۰/۱۵۰	۰/۰۵۹	پایین
اندازه مزرعه	-۰/۰۹۹*	۰/۰۳۴	جزئی
سطح زیر کشت گندم	-۰/۰۵۰	۰/۳۳۶	جزئی
قطعات سطح زیر کشت گندم	-۰/۳۱	۰/۵۳۸	متوسط
سطح زیر کشت تحت پوشش طرح	۰/۰۹۸	۰/۰۷۶	جزئی
قطعات سطح زیر کشت تحت پوشش طرح	-۰/۰۲۴	۰/۶۶۸	جزئی
فاصله مزرعه تا مرکز خدمات کشاورزی	-۰/۱۱۵**	۰/۰۳۷	پایین
دانش فنی	۰/۱۱۷*	۰/۰۳۵	پایین

* P 0.05 ≤

** P ≤ 0.01

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یکی از اهداف پروژه کارشناسان ناظر طرح گندم، گسترش مشاوره خصوصی در مزارع گندم است. با توجه به اینکه کشاورزان تاکنون از خدمات ترویج دولتی به صورت رایگان استفاده می‌نموده‌اند و بستر ذهنی مناسبی نزد کشاورزان جهت پرداخت هرگونه حق مشاوره وجود نداشته است، با اجرای این پروژه بایستی فرهنگ استفاده از مشاوره خصوصی نزد کشاورزان قوام یابد. با بررسی نگرش کشاورزان نسبت به کارشناسان ناظر طرح مشخص شد که نگرشی بیش از سه چهارم از کشاورزان تحت پوشش طرح نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح در سطح "بی‌نظر" است. ناگفته پیداست که مشکلاتی از قبیل عدم دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب، تأخیر در انعقاد قراردادها بین کشاورز و کارشناس ناظر و عدم قدرت اجرایی کارشناسان ناظر و عدم تأیید امضاء آنها توسط نهادها در نگرش کشاورزان مؤثر هستند و رفع این مشکلات از سوی دولت باعث بهبود نگرش آنان نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح می‌شود. از این‌رو، توصیه می‌گردد که قرارداد با کارشناس ناظر قبل از مرحله کاشت منعقد گردد تا امکان فعالیت آنها در همه مراحل تولید فراهم گردد و توصیه‌های کاربردی کارشناسان ناظر و عدم دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب، همکاری واحدهای حمایتی و دولتی را در امر اختصاص و فراهم آوردن تسهیلات و امکانات برای این قشر از کشاورزان را می‌طلبد. از طرفی، نتایج این تحقیق، رابطه معنی‌داری را بین اندازه مزرعه، فاصله مزرعه تا مرکز خدمات کشاورزی و دانش فنی کشاورزان تحت پوشش طرح با نگرش آنها نسبت به خدمات مشاوره‌ای کارشناسان ناظر طرح نشان می‌دهد.

منابع

- دفتر طرح گندم. (۱۳۸۳). خودکفایی گندم ایران: زمینه‌ها و اقدامات، جزوه چاپ نشده. وزارت جهاد کشاورزی.
- جنت، س.، شاهرودی، ع.، چیدری، م. (۱۳۸۵). بررسی نگرش گندم‌کاران شهرستان گلپایگان درباره مدیریت تلفیقی با آفت سن گندم. چکیده مقالات پنجمین همایش علمی- پژوهشی کشاورزی و منابع طبیعی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن. صص: ۶۵-۶۳
- صدیقی، ح. و کاخک، الف. (۱۳۸۴). سنجش نگرش کشاورزان زعفرانکار نسبت به تولید و توسعه کشت زعفران. مجله علوم کشاورزی ایران. جلد ۳۶، شماره ۳. صص: ۶۹۹-۶۸۹
- صدیقی، س. و نیکدخت، ر. (۱۳۸۴). بررسی پروژه مهندسی مزارع گندم کشور (از دیدگاه اثربخشی و آموزش مهندسی مزارع گندم). فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال سوم، شماره نهم، صص ۵۱-۴۴.
- فرخی، ص. و صدیقی، ح. (۱۳۸۴). بررسی نگرش کشاورزان و کارشناسان استان ایلام نسبت به خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی. مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۳۶، شماره دوم. صص: ۴۰۸-۳۹۹.
- فعلی، س.، پزشکی‌راد، غ. و چیدری، م. (۱۳۸۶). بررسی اثربخشی خدمات مشاوره‌ای ناظرین طرح گندم به کشاورزان تحت پوشش در استان تهران. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، جلد سوم، شماره یکم، صص: ۸۳-۷۳.
- نوروزی، الف. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر دانش، نگرش و مهارت گندم‌کاران شهرستان نهاوند پیرامون مدیریت آب زراعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
- Anderson, R. J. (2007). Agricultural advisory services. A Background Paper for "Innovating through science and technology", Chapter 7 of the WDR 2008.
- Benin, S., Nkonya, E., Okecho, G., Pender, J., Nahdy, S., Mugarura, S., Kato, E. & Kayobyo, G. (2007). Assessing the impact of the national agricultural advisory services (NAADS) in

- the Uganda rural livelihoods. The International Food Policy Research Institute (IFPRI) Discussion Paper 00724.
- Chipeta, S. (2006). Demand driven agricultural advisory services. Swiss Center for Agricultural Extension and Rural Development: Neuchatel Group.
- Davis, J. A. (1971). Elementary survey analysis. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Erbaugh, J. M., Donnermeyer, J., Amujal, M., & Kyamanywa, S. (2003). The role of women in pest management decision making: A case study from Uganda. AIAEE, Proceedings of the 19 annual conferences: 224-232.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30: 608-610.
- Luevitonwetchakij, P. (1999). Farmers' attitude towards soybean production technology transfer, in Sanpatong District, Chiang Mai Province.
- Prathap, P. D. & Ponnusamy, K. A. (2006). Factors influencing the attitude of farmers of Tamil Nadu, India towards rabbit farming. Livestock Research for Rural Development, 18 (5).

**Analysis of attitudes of wheat farmers covered by National
Wheat Plan toward Advisory Services of Wheat Farms consultants
and their difficulties and issues
A case study of West Azerbaijan Province**

S. R. Azar, S. Feli, Gh. Pezeshki Rad, and A. Yaghoubi

Abstract

The purpose of this survey study is to assess attitude of wheat farmers' participated in national wheat plan towards advisory services of wheat farms consultants and investigating their difficulties and issues. The research instrument was a structured questionnaire with close-ended questions, which its validity and reliability was confirmed. The target population of this study consisted of all wheat farmers who participated in the wheat plan in West Azerbaijan province (N=6293) out of which, according to Krejcie and Morgam table, a number of 326 people were selected using stratified and cluster sampling method. Findings revealed that majority of wheat farmers' attitudes toward wheat farms consultants were at "neutral" level. There was a statistically significant relationship between wheat

farmers' attitude and level of their technical knowledge, farm size, and distance between agricultural farms with nearest agricultural service centers. Poor and late access to agricultural inputs, delay in entering into a contract between farmer and wheat farms consultants, and lack of agricultural organizations commitment to respect to consultants' signatures were the main problems stated by the wheat farmers.

Key words: Attitude, Farmers, Wheat Plan, Wheat farms Consultants, West Azerbaijan province.